

PRIEVOLIŲ PADALIJIMAS SANTUOKOS NUTRAUKIMO BYLOSE

Kristina Imbrasienė

Kauno kolegija

Anotacija. Straipsnyje analizuojama sutuoktinių prievolių samprata, teisinė prigimtis ir jų padalijimo santuokos pabaigoje problematika. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nustato, jog sutuoktiniai atsako pagal skirtingų rūšių turtines prievoles, todėl sutuoktinių prievolių tinkamas kvalifikavimas užtikrinta tiek sutuoktinių, tiek kreditorių interesų pusiausvyrą dalijant prievoles santuokos pabaigoje. Atliktas tyrimas aktualus dėl to, kad sutuoktinių prievolių padalijimas, jų identifikavimas ir pobūdžio nustatymas po santuokos nutraukimo yra viena iš pagrindinių pakankamai ilgo santuokos nutraukimo bylų nagrinėjimo priežastis. Siekiant tiek optimizuoti teismų darbą, tiek palengvinti sutuoktinių įrodinėjimo pareigos vykdymo našta, svarbu tampa itin tikslus santuokoje įgytų prievolių atskyrimo kriterijų identifikavimas. Atsižvelgiant į tai darbe analizuojami santuokoje įgytų prievolių atskyrimo klausimai, aptariami santuokoje įgytų prievolių padalijimo teisiniai aspektai. Tyrimo metu nustatyta, kad tinkamai nustačius turtinės prievolės pobūdį, tiksliai nustatoma, kas yra atsakomybės pagal turtinę prievolę subjektai bei iš kokio turto turi būti vykdoma prievolė. Tyrimas atskleidė, jog sutuoktinių prievolių padalijime esminę reikšmę turi tinkamas sutuoktinių valios įforminimas sudarant sandorius. Todėl, siekiant teisinio aiškumo bei įgyvendinant savo ar kito sutuoktinio turto apsaugą nuo vieno iš sutuoktinių priimamų įsipareigojimų ar rizikos, rekomenduota sutuoktiniams spręsti klausimą dėl vedybų ar turto pasidalijimo sutarties sudarymo, o tai ženkliai palengvintų santuokoje įgytų prievolių identifikavimą santuokos nutraukimo byloje. Darbe taikomi metodai: teisės aktų analizė, mokslinės literatūros šaltinių analizė, teismų praktikos analizė.

Reikšminiai žodžiai: prievolės, prievolių pobūdis, santuoka, sutuoktiniai

Įvadas

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864), toliau – CK, nustato, jog sutuoktiniai atsako pagal skirtingų rūšių turtines prievoles. Detaliai šių prievolių pobūdis ir prigimtis analizuojama CK trečiosios knygos VII skyriuje. Siekiant atriboti santuokos metu sutuoktinių įgytų prievolių rūšis, jų pasikeitimo ar pasibaigimo teisinius pagrindus, reikšminga tampa prievolių grupiškumo, sistemiškumo, jų atskyrimo kriterijų analizė. Pastebima, jog kai kuriais atvejais santuokos nutraukimo bylose skirtingos sutuoktinių prievolių rūšys nepagrįstai sutapatinamos. Siekiant teisingai paskirstyti sutuoktinių prievoles santuokos pabaigoje, susiduriama su problema identifiкуoti prievolių pobūdį: asmeninė prievolė – bendra prievolė, dalinė prievolė – solidarioji prievolė. Asmenines prievoles sutuoktiniai įgyja ir atsako pagal jas savarankiškai, tokios yra, pavyzdžiui, prievolės, kurios atsirado prieš įregistruojant santuoką (CK 3.110 straipsnio 1 dalis), prievolės, kylančios iš dovanojimo sutarčių ir paveldėjimo, išskyrus atvejus, kai dovana ar palikimas buvo gauti kaip bendras turtas (CK 3.111 straipsnis). Bendros prievolės – tos, kurios turi būti vykdomos iš bendro sutuoktinių turto (CK 3.109 straipsnis).

Esminė problema, su kuria susiduria santuokos nutraukimo bylas nagrinėjantys Lietuvos Respublikos teismai, yra tai, jog sutuoktinių bendrą turtą galima padalyti tiek, kiek leidžiama pagal CK 3.118 straipsnio 1 ir 4 dalis, t. y. dalijant sutuoktinių bendrąją jungtinę nuosavybę sudaromas turto balansas ir pirmiausia nustatomas bendras sutuoktinių turtas ir vieno bei kito asmeninis turtas (CK 3.118 straipsnio 1 dalis). Iš bendro sutuoktinių turto pirmiausia sumokamos (priteisiamos) iš šio turto mokėtinos skolos, kurių mokėjimo terminas yra suėjęs, o jeigu iš bendro turto vykdytinų prievolių terminas dar nesuėjęs ar šios prievolės yra ginčijamos, tai sutuoktinių bendro dalytino turto masė mažinama šių prievolių (skolų) suma (CK 3.118 straipsnio 2 dalis). Ir tik jeigu, sudarius balansą, paaiškėja, kad bendro turto liko, jis padalijamas sutuoktiniams lygiomis dalimis (išskyrus CK nustatytas išimtis) (CK 3.118 straipsnio 4 dalis). Šios nuostatos reiškia, kad sutuoktiniai negali išsispręsti tarpusavio kompensacinių klausimų tol, kol nepasibaigia jų prievoliniai santykiai su kreditoriais. Taigi, prievolių pobūdžio atskyrimas ir identifikavimas tampa esminiu bylos nagrinėjimo aspektu siekiant tinkamai padalinti sutuoktinių santuokos metu įgytą turtą. Prievolių atskyrimo kriterijų aiškumas tampa vienas iš pagrindinių aspektų, leidžiančių teismams užtikrinti operatyvesnę bei objektyvesnę santuokos nutraukimo bylų nagrinėjimą teismuose.

Probleminis klausimas: kaip teisingai atskirti santuokoje įgytų prievolių pobūdį bei tuo garantuoti tiek sutuoktiniams, tiek kreditoriams jų interesų apsaugą, užtikrinti tinkamą prievolių paskirstymą santuokos pabaigoje?

Tyrimo tikslas – išanalizuoti probleminius santuokoje įgytų prievolių padalijimo aspektus.

Tyrimo objektas – santuokoje įgytų prievolių atskyrimo / padalijimo kriterijai.

Tyrimo uždaviniai:

1. aptarti santuokoje įgytų prievolių rūšis;
2. išanalizuoti probleminius santuokoje įgytų prievolių padalijimo aspektus;
3. atskleisti tinkamo sutuoktinių prievolių identifikavimo bei padalijimo reikšmę.

Tyrimo metodai: teisės aktų analizės, teismų praktikos analizės ir mokslinės literatūros analizės metodai.

Sutuoktinių prievolių rūšys

Sutuoktinių civilinė atsakomybė pagal turtines prievoles reglamentuojama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiosios knygos VII skyriuje. Pasisakydamas dėl sutuoktinių prievolių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad sutuoktiniai atsako pagal skirtingų rūšių turtines prievoles. Sutuoaktinių prievolės gali būti asmeninės arba bendros, o bendros – dalinės arba solidariosios (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008).

Bendromis laikomos sutuoktinių prievolės, kurios yra susijusios su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių, tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintų, taip pat kitos šeimos interesais priimtoms prievolės bei solidariosios sutuoktinių prievolės (CK 3.109 straipsnio 1 dalis ir 3 dalis; Kauno apygardos teismo 2022 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1098-924/2022). Bendros prievolės vykdomos iš bendro sutuoktinių turto (CK 3.109 straipsnio 1 dalis; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 3K-P-186/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254/2010).

CK 3.109 straipsnio 1 dalis nustato, jog bendromis sutuoktinių prievolėmis laikoma:

„1. Iš bendro sutuoktinių turto vykdomos šios prievolės:

- 1) prievolės, susijusios su turto, įsigyto sutuoktinių bendrojon nuosavybėn, suvaržymais, buvusiais iki šio turto įsigijimo momento arba atsiradusias po jo įsigijimo;
- 2) prievolės, susijusios su bendro turto tvarkymo išlaidomis;
- 3) prievolės, susijusios su šeimos namų ūkio išlaikymu;
- 4) prievolės, susijusios su teismo išlaidų atlyginimu, jeigu byla buvo susijusi su sutuoktinių bendru turto arba šeimos interesais;
- 5) prievolės, atsiradusios iš sandorių, sudarytų vieno sutuoktinio, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, arba kito sutuoktinio vėliau patvirtintų, taip pat prievolės, atsiradusios iš sandorių, kuriems sudaryti kito sutuoktinio sutikimo nereikėjo, jeigu jie buvo sudaryti šeimos interesais;
- 6) solidariosios sutuoktinių prievolės.“

Kaip teigė Mikelėnas (2002), asmeninės sutuoktinio prievolės yra tokios, kurios yra susijusios su jo asmeniu, asmeniniu turto arba asmeninių poreikių tenkinimu. Asmeninėmis prievolėmis pripažįstamos iki santuokos įregistravimo atsiradusios prievolės (CK 3.110 straipsnio 1 dalis), iš dovanojimo sutarčių ir paveldėjimo kylančios prievolės, išskyrus atvejus, kai dovana ar palikimas buvo gauti kaip bendras turtas (CK 3.111 straipsnis), baudos už vieno iš sutuoktinių padarytus teisės pažeidimus, taip pat žala, padaryta vieno iš sutuoktinių veiksmais (CK 3.115 straipsnio 1 dalis), kito asmens išlaikymo, mokestinės ir kitos prievolės. Asmenines prievoles savo vardu įgyja vienas iš sutuoktinių, kuris ir atsako pagal jas savarankiškai savo asmeniniu turto arba savo dalimi bendrame turte. Išieškojimas pagal asmenines prievoles nukreipiamas į dalį bendrame turte tik po to, kai kreditorių reikalavimams patenkinti nepakanka turto, kuris yra asmeninė sutuoktinio nuosavybė (CK 3.112 straipsnis).

Atsižvelgiant į santuokos metu įgytų prievolių gausą, galimos įvairios sutuoktinių atsakomybės pagal jų turtines prievoles modifikacijos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-624/2003; 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-35/2006; 2006 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-314/2006; kt.).

Kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog „kvalifikuodamas sutuoktinių turtines prievoles teismas pirmiausia identifikuoja ginčo santykį – ar ginčas kilo tarp kreditoriaus ir vieno ar abiejų sutuoktinių, ar tarp sutuoktinių“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 3K-P-186/2010). Tai padaręs teismas nustato, ar sutuoktinių prievolė yra asmeninė, ar bendroji, o bendroji turtinė prievolė – solidarioji ar dalinė. Paprastai, nustatant, ar sutuoktinių prievolės asmeninės ar bendrosios, atsižvelgiama į sutuoktinių lygiateisiškumo principą, įtvirtintą CK 3.3 straipsnio 1 dalyje. Kasacinis teismas vienoje civilinėje byloje sprendė, ar pagrįstai teismai nenustatė sutuoktinio asmeninės turtinės prievolės,

kilusios iš jo iniciatyva sudarytos lizingo sutarties, pagal kurią jis mokėjo įmokas automobiliui išpirkti ir lizingo sutarties pagrindu valdomą automobilį nuomojo įmonei, kurioje dirbo, o ši jam mokėjo nuomos mokesčių, tapatų turto išpirkimo įmokoms, pobūdžio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2009). Šioje byloje teisėjų kolegija konstatavo, kad „sutuoktinių lygiateisiškumas reikalauja, kad visi šeimos gyvenimo klausimai (šeimos lėšų naudojimas, šeimos namų ūkio tvarkymas, daiktų įsigijimas) būtų sprendžiami ne vienašališkai, o abipusiu sutuoktinių susitarimu“. Pasak Mikelėno (2009), lygiateisiškumas kartu reiškia ir pareigų bei atsakomybės už šeimos reikalų tvarkymą ir jos prievoles lygybę. Tais atvejais, kai vieno iš sutuoktinių veiksmai prieštarauja lygiateisiškumo principui, įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs atitinkamus padarinius. CK 3.98 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad kiekvienas sutuoktinis privalo kompensuoti kitam sutuoktiniui bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą, jeigu jis bendrą turtą naudojo tikslams, nesusijusiems su CK 3.109 straipsnyje nustatytų prievolių vykdymu, išskyrus atvejus, kai jis įrodo, kad turtas buvo panaudotas šeimos poreikiams tenkinti. Pažymėtina, kad CK 3.115 straipsnio 2 dalyje taip pat nustatyta, kad jeigu sandoris buvo sudarytas tik vieno sutuoktinio asmeniniams poreikiams tenkinti ir įvykdytas pasinaudojant turtu, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, tai tas sutuoktinis privalo kompensuoti bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą.

Akcentuotina, jog praktikoje dažnai susiduriama su sunkumais atribojant santuokos metu įgytų prievolių pobūdį, todėl itin kruopštus ir tikslus prievolės pobūdžio identifikavimas lemia ne tik teisingą prievolės kvalifikavimą, bet ir tolimesnę sutuoktinių ir kreditorių interesų užtikrinimą.

Pagrindiniai santuokoje įgytų prievolių padalijimo aspektai

Iš bendro sutuoktinių turto vykdomos prievolės yra išvardytos CK 3.109 straipsnio 1 dalyje, t. y. prievolės, susijusios su turto, įsigyto sutuoktinių bendrojon nuosavybėn, suvaržymais, buvusiais iki šio turto įsigijimo momento arba atsiradusiais po jo įsigijimo; prievolės, susijusios su bendro turto tvarkymo išlaidomis; prievolės, susijusios su šeimos namų ūkio išlaikymu; prievolės, susijusios su teismo išlaidų atlyginimu, jeigu byla buvo susijusi su sutuoktinių bendru turtu arba šeimos interesais; prievolės, atsiradusios iš sandorių, sudarytų vieno sutuoktinio, kai yra kito sutuoktinio sutikimas, arba kito sutuoktinio vėliau patvirtintų, taip pat prievolės, atsiradusios iš sandorių, kuriems sudaryti kito sutuoktinio sutikimo nereikėjo, jeigu jie buvo sudaryti šeimos interesais; solidariosios sutuoktinių prievolės.

CK 3.109 straipsnio 2 ir 3 dalyse reglamentuotos iš vieno iš sutuoktinių sudarytų sandorių atsirandančios solidariosios prievolės, t. y. sandorius, būtinus išlaikyti šeimos namų ūkį ir užtikrinti vaikų auklėjimą bei švietimą, išskyrus atvejus, kai sandorio kaina yra aiškiai per didelė ir neprotinga; prievolės, atsiradusios iš poreikio užtikrinti bendrus šeimos poreikius.

Pažymėtina, kad sutuoktinių prievolių pobūdis nepreziumuojamas. Kvalifikuodamas sutuoktinių prievoles teismas pirmiausia privalo identifikuoti ginčo santykį – ginčą tarp kreditoriaus ir sutuoktinio (sutuoktinių) ar tarp sutuoktinių. Nustatęs, kad nagrinėjamas ginčas yra kilęs tarp kreditoriaus ir sutuoktinio (sutuoktinių), teismas identifikuoja kreditoriaus pareikštą reikalavimą: reikalavimas reiškiamas vienam ar abiem sutuoktiniams kaip bendraskoliams pagal CK 3.109 straipsnį. Kai kreditorius pareiškia reikalavimą vienam iš sutuoktinių, santuokos, taip pat pagal sudarytą sandorį panaudoto turto šeimos interesais faktas savaime nereiškia, kad prievolė yra bendra ir dalijama tarp sutuoktinių priteisiant kreditoriui pagal dalinės prievolės taisykles. Sandorį su vienu iš sutuoktinių sudaręs kreditorius gali remtis prievolės uždaru (tik sandorį sudariusių šalių teisiniu ryšiu) reikalaujamas, kad ją asmeniškai įvykdytų sandorį sudaręs sutuoktinis. Kai kreditorius pareiškia reikalavimą abiem sutuoktiniams, teismas turi nustatyti, ar sutuoktinių prievolė yra solidari, ar dalinė. Nagrinėdamas tarp sutuoktinių kilusį ginčą dėl prievolės kreditoriams kvalifikavimo teismas privalo nustatyti jos pobūdį vadovaudamasis CK 3.109 straipsniu. „Faktas, kad teismo sprendimu kreditoriaus naudai jau yra priteista iš vieno sutuoktinio, nesaisto turto padalijimo klausimą sprendžiančio teismo spręsti dėl prievolės pobūdžio, išskyrus atvejus, kai toks sprendimas abiem sutuoktiniams turi *res judicata* galią ar juo nustatyti faktai turi prejudicinę galią“ (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso, 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743, toliau – CPK, 182 straipsnio 2 punktą; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 3K-P-186/2010; Šiaulių apygardos teismo 2024 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-78-368/2024).

Kaip jau minėta, sutuoktinių prievolės gali būti asmeninės arba bendrosios, t. y. tokios, kurias įgyja abu sutuoktiniai šeimos interesais. CK 3.109 straipsnio 1 dalyje pateikiamas prievolių, kurios laikomos bendrosiomis, sutuoktinių prievolėmis, sąrašas. „CK 3.109 straipsnio 1 dalies 5 punkte nustatyta, kad bendrosios prievolės gali atsirasti ne tik dėl abiejų sutuoktinių veiksmy, bet ir vieno sutuoktinio iniciatyva, jei konkretų sandorį vienas sutuoktinis sudarė kito sutuoktinio sutikimu arba jį kitas sutuoktinis vėliau patvirtino, arba tokiam sandoriui kito sutuoktinio sutikimo nereikėjo, jeigu jis sudarytas šeimos interesais“

(Kauno apygardos teismo 2021 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-16-273/2021). Turtu, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, sutuoktiniai naudojami, jį valdo ir juo disponuoja bendru sutarimu (CK 3.92 straipsnio 1 dalis). Ši nuostata kyla iš bendrosios nuosavybės esmės ir sutuoktinių lygiateisiškumo principo – nesuteikti nė vienam sutuoktiniui daugiau teisių į bendrą turtą, negu jų turi kitas. Atsižvelgiant į vienodas abiejų sutuoktinių teises, susijusias su bendrąja jungtine nuosavybe, CK 3.92 straipsnio 3 dalyje nustatyta prezumpcija, kad sudarydamas sandorius sutuoktinis veikia kito sutuoktinio sutikimu, išskyrus atvejus, kai sandoriui sudaryti reikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Kol ši prezumpcija nebus paneigta, vieno sutuoktinio iniciatyva įgyta prievolė bus laikoma bendra sutuoktinių prievole. Taigi asmuo, sudarantis sandorius su vienu iš sutuoktinių, gali netikrinti, ar kitas sutuoktinis sutinka su sandorio sudarymu, o tiesiog pripažinti, kad yra toks susitarimas. Šia prezumpcija siekiama palengvinti civilinę apyvartą ir apsaugoti sąžiningus trečiuosius asmenis, sudarančius sandorius su sutuoktiniais, nuo galimų ieškinių, siekiant nuginkčyti sudarytus sandorius.

Kito sutuoktinio sutikimo prezumpciją įtvirtinanti CK 3.92 straipsnio 2 dalis yra įstatymų nustatyta sutuoktinių turto teisinį režimą reglamentuojančiame CK trečiosios knygos VI skyriaus antrajame skirsnyje. Kito sutuoktinio sutikimo prezumpcija nustatyta kreditoriaus interesais, kad šis, sudarydamas sandorius su sutuoktiniu, neturėtų tikrinti, ar kitas sutuoktinis sutinka su sandorio sudarymu. Ši prezumpcija taikoma tik kito sutuoktinio sutikimui ir nereiškia prezumpcijos, kad toks sandoris sudaromas šeimos interesais, t. y. kad iš tokio sandorio kylančios prievolės yra bendros sutuoktinių prievolės CK 3.109 straipsnio prasme. Tokiais atvejais, kylant ginčui dėl prievolės pobūdžio, teismai aiškinasi keletą aspektų, siekdami teisingai nustatyti prievolės pobūdį, t. y. prievolės atsiradimo tikslą, iš prievolės atsiradusios naudos pobūdį, ar iš prievolės gauta nauda buvo panaudota šeimos interesų tenkinimui, kito sutuoktinio sužinojimo apie kito sutuoktinio prisimimą prievolę ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-35/2006; 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-117/2009).

Be kita ko, įstatymas išskiria sandorius, kurie savaime laikomi bendra sutuoktinių prievole – sandorius, kuriems sudaryti reikalingas rašytinis sutuoktinio sutikimas (CK 3.92 straipsnio 3 dalis), taip pat sandorius dėl bendrosios jungtinės nuosavybės, kuriems sudaryti būtinas asmeninis sutuoktinio dalyvavimas ar kitam sutuoktiniui išduotas įgaliojimas (CK 3.92 straipsnio 4 dalis), bei sandorius, kuriems pagal įstatymą sutikimo būtinumo nenustatyta. Nors įstatyme aiškiai ir nevienareikšmiai nurodyti sandoriai, iš kurių kyla bendros sutuoktinių prievolės, tačiau ir šiais atvejais teismai susiduria su situacijomis, kai, pavyzdžiui, vienas iš sutuoktinių ginčija savo duotą rašytinį sutikimą sandoriui sudaryti. Tokiais atvejais teismai neretai susiduria su reikalavimais dėl sutikimo nuginkčijimo dėl vieno ar kito sandorio negaliojimo pagrindo.

Visi sandoriai, sudaryti nors vieno iš sutuoktinių, sukuria bendras prievoles abiem sutuoktiniams, nes sąžiningi kreditoriai negali būti priklausomi nuo sutuoktinių tarpusavio santykių, jų nelojalumo vienas kitam, piktnaudžiavimo vienas kito pasitikėjimu ar kitokių panašių priežasčių. Dėl to įrodinėti, kad prievolė yra asmeninė vieno sutuoktinio, o ne jų abiejų bendra, tenka tam asmeniui, kuris siekia paneigti prievolės bendrumo prezumpciją. Teismų praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai įrodyti, jog prievolė buvo įgyta ne šeimos interesais, yra pakankamai sudėtinga. Minėtais atvejais sutuoktiniai privalo ne tik prieštarauti sutuoktinio argumentams, bet ir ginčytis su kreditoriais, kurie paprastai siekia, jog prievolė būtų pripažinta solidaria. Tokiu atveju, net ir po santuokos nutraukimo, kreditorius yra užtikrintas prievolės įvykdymu iš vieno ar abiejų sutuoktinių, o sutuoktiniams neretai taip ir nepavyksta nuginkčyti prievolės bendrumo.

Prievolės solidarumas suteikia teisę kreditoriui reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek abu sutuoktiniai bendrai, tiek ir bet kuris jų skyrium, be to, tiek visą ją, tiek jos dalį (CK 6.6 straipsnio 4 dalis; Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-932-613/2023). Aplinkybė, kad solidarieji skolininkai yra sutuoktiniai, turi reikšmės nukreipiant išieškojimą į turtą. Kreditorių, kuriems abu sutuoktiniai atsako solidariai, reikalavimai tenkinami iš asmeninio turto tik tada, jeigu reikalavimams visiškai patenkinti bendro sutuoktinių turto nepakanka (CK 3.113 straipsnis). Pažymėtina, jog padalijant bendrą turtą solidariosios sutuoktinių prievolės pobūdis nesikeičia, jeigu nesutinka kreditorius. Pasisakydamas šiuo klausimu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad, „kai santuoka nutraukiama, solidariosios sutuoktinių prievolės nedalijamos ir nemodifikuojamos – buvę sutuoktiniai lieka bendraskoliai, išskyrus, kai kreditorius sutinka, kad liktų vienas skolininkas. Pažymėtina, kad turto padalijimo bylose esant visų prievolės šalių (sutuoktinių ir kreditorių) sutikimui solidariosios prievolės gali būti modifikuojamos ir kitaip, pavyzdžiui, vieną iš sutuoktinių atleidžiant nuo prievolės vykdymo iš dalies, pakeičiant jas į asmenines šalių sutartomis dalimis ir pan.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 3K-P-186/2010).

Bendrose sutuoktinių prievolėse yra skolininkų (abiejų sutuoktinių) daugetas. Tokios prievolės gali būti solidariosios arba dalinės. Šios klasifikacijos teisinė reikšmė reiškiasi per prievolių vykdymo bei jų apimties ypatumus. Solidarioji skolininkų prievolė geriau užtikrina kreditorių teisių įgyvendinimą, nes, esant solidariajai

prievolei, kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi skolininkai bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek ją visą, tiek jos dalį (CK 6.6 straipsnio 4 dalis). Prievolės kvalifikavimas kaip bendros prievolės pagal CK 3.109 straipsnio 1 dalies 1–5 punktus savaime nereiškia, jog prievolė yra solidari, kol nėra nustatytas įstatymu ar sutartimi įtvirtintas pagrindas. Sprendžiant, ar sutuoktinių prisiimta prievolė yra solidari, be CK 6.6 straipsnio, kaip bendrosios solidarios prievolės reglamentuojančios normos, kaip *lex specialis* taikytinos CK 3.109 straipsnio 2 ir 3 dalys. Pagal prievoles, kylančias iš sandorių, būtinų išlaikyti šeimos namų ūkiui ir užtikrinti vaikų auklėjimą bei švietimą, abu sutuoktiniai atsako solidariai. Solidarioji sutuoktinių prievolė pagal tokius sandorius neatsiranda, kai sandorio kaina yra aiškiai per didelė ir nelogiška (CK 3.109 straipsnio 2 dalis). Teismai sistemškai taiko CK 3.109 straipsnio 2 dalį su šio straipsnio 3 dalimi, taip pat 4 dalimi, kurioje nustatyta sutuoktinio, prisiimančio ir vykdančio prievoles, susijusias su šeimos poreikių tenkinimu, pareiga elgtis lygiai taip pat apdairiai ir rūpestingai, kaip ir prisiimant ir vykdant savo asmenines prievoles (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 3K-P-186/2010).

Jeigu sutuoktinių prievolė nėra solidari pagal įstatymą ar sutartį, tokia bendroji sutuoktinių prievolė yra dalinė. Esant dalinei prievolei kiekvienas skolininkas (sutuoktinis) privalo vykdyti tik savo dalį. Skolininkai privalo prievolę įvykdyti lygiomis dalimis, išskyrus įstatymų ar šalių susitarimu nustatytus atvejus (CK 6.5 straipsnis), todėl esant bendrajai dalinei sutuoktinių prievolei teismas kiekvieną sutuoktinį įpareigoja įvykdyti tik jam tenkančią prievolės dalį.

Be kita ko, dalytinės sutuoktinių bendrosios turtinės prievolės (sutuoktinių bendro turto pasyvas) skirstomos į prievoles, kurių mokėjimo terminas yra suėjęs, ir į prievoles, kurių mokėjimo terminas nėra suėjęs arba jos yra ginčijamos (CK 3.118 straipsnio 2 dalis). Jeigu prievolių mokėjimo terminas yra suėjęs, jos priteisiamos iš bendro sutuoktinių turto, o jeigu prievolių mokėjimo terminas nėra suėjęs arba jos yra ginčijamos, bendras turtas mažinamas šių prievolių suma. Bendrųjų turtinių prievolių dalijimą lemia šių turtinių prievolių pobūdis: solidariosios ar dalinės. Neįvykdytos solidariosios sutuoktinių prievolės, kurių įvykdymo terminas nėra suėjęs, nedalijamos ir nemodifikuojamos – buvę sutuoktiniai lieka bendraskoliai, išskyrus, kai kreditorius sutinka, kad liktų vienas skolininkas. Kreditoriaus sutikimas dėl solidariųjų sutuoktinių prievolių modifikavimo turi būti išreikštas aiškiai ir nedviprasmiškai, laikantis įstatyme nustatytų būdų (CK 3.126 straipsnis). Vadovaujantis CPK 366 straipsnio 1 dalies 7 punktu, jeigu kreditorius įstatyme nustatytais būdais neturėjo galimybės išreikšti savo valios dėl solidariosios prievolės modifikavimo, jis turi teisę reikalauti atnaujinti procesą arba pareikšti ieškinį teisme (CPK 279 straipsnio 4 dalis; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275/2007; 2007 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-410/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009).

Dalinėje prievolėje dalys visada yra nustatytos – pagal bendrą prezumpciją dalinės prievolės dalys yra lygios (CK 6.5 straipsnis), o padalijus dalinę prievolę tarp sutuoktinių ji transformuojasi į dvi asmenines sutuoktinių prievoles. Turto dalijimo byloje turi būti padalijamos visos bendros dalinės sutuoktinių prievolės nepriklausomai nuo to, suėjęs šių prievolių vykdymo terminas, ar ne. Dalinė sutuoktinių bendroji turtinė prievolė tarp sutuoktinių dalijama visais atvejais, jeigu yra pareikštas kreditoriaus arba sutuoktinių (sutuoktinio) reikalavimas dėl bendrosios dalinės prievolės padalijimo. Tuo atveju, jeigu reikalavimas padalyti dalines sutuoktinių prievoles ieškinyje nėra pareiškiamas, tačiau teismui žinoma apie tokių prievolių buvimą, teismas, atsižvelgdamas į tai, kad santuokos nutraukimo byloje turi būti padalijamos visos sutuoktinių dalinės turtinės prievolės, paprastai taiko ieškinio trūkumą šalinimo institutą (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 40, 111 ir 115 straipsniai) ir pasiūlo šalims pareikšti reikalavimą dėl bendrosios dalinės prievolės padalijimo.

Taigi, aptarta santuokos metu įgytų sutuoktinių prievolių rūšių gausa sąlygoja imperatyvią pareigą teismams tinkamai jas kvalifikuoti, todėl akivaizdu, jog tinkamas prievolių atskyrimas iš esmės lemia santuokos nutraukimo bylos nagrinėjimo proceso trukmę bei sutuoktinių ir kreditorių interesų pusiausvyrą.

Tinkamo sutuoktinių prievolių atskyrimo ir (ar) identifikavimo teisinė reikšmė

Tinkamas sutuoktinių (vieno iš jų ar abiejų) prisiimtų prievolių kvalifikavimas yra reikšmingas tiek sutuoktinių santykiams su kreditoriais, tiek ir tarpusavio sutuoktinių santykiams. Kreditoriaus ir sutuoktinių santykiuose priklausomai nuo to, kokia prievolė atsiranda – asmeninė ar bendroji, kreditorius įgyja vieną arba du skolininkus, net ir tada, kai sandorį su kreditoriumi yra sudaręs vienas iš sutuoktinių. Sutuoktinių tarpusavio santykiuose prievolės kvalifikavimas yra reikšmingas, pavyzdžiui, asmenines sutuoktinių prievoles vykdant iš bendro turto (CK 3.115 straipsnis), padalijant turtą, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė (CK 3.118 straipsnis).

Kaip yra pažymėjęs kasacinis teismas, tinkamas sutuoktinių prisiimtų turtinių prievolių kvalifikavimas pirmiausia reikšmingas sutuoktinių santykiams su kreditoriais, nes, tik nustatius turtinės prievolės pobūdį, galima nustatyti, kas yra atsakomybės pagal turtinę prievolę subjektai – tik vienas sutuoktinis ar abu sutuoktiniai. Tai reiškia, kad priklausomai nuo to, kokia turtinė prievolė atsiranda – asmeninė ar bendroji, kreditorius įgyja vieną arba du skolininkus, net ir tada, kai sandorį su kreditoriumi yra sudaręs tik vienas iš sutuoktinių. Sutuoktinių turtinių prievolių klasifikacija taip pat reikšminga sutuoktinių tarpusavio santykiams, nes tik nustatius sutuoktinių turtinės prievolės pobūdį galima atsakyti į klausimą, iš kokio turto – vieno sutuoktinio asmeninio turto, jo dalies bendrame sutuoktinių turte ar bendro sutuoktinių turto – turi būti vykdoma turtinė prievolė. Sutuoktinių turtinių prievolių pobūdis taip pat svarbus nustatant išieškojimo iš vieno sutuoktinio ar abiejų sutuoktinių turto eiliškumą (CK 3.112 straipsnio 1 dalis, 3.113 straipsnis), dalijant bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe esantį turtą (CK 3.118 straipsnis), nustatant kompensaciją už įvykdytą asmeninę sutuoktinio prievolę iš bendro turto (CK 3.115 straipsnis) ir kt. Dalindami prievoles teismai turi garantuoti ir sutuoktinių, ir kreditorių interesus, kurie ir vieni, ir kiti viešojo intereso atžvilgiu yra prioritetiškai saugotini. Kai šie interesai nesutampa, jų apsauga negali būti priešpastatoma, ji turi būti proporcinga. Teismų priimami sprendimai, padalijant santuokoje įgytas prievoles bei nustatant sutuoktinių turtinių prievolių pobūdį, svarbūs ne tik teisinio santykio identifikavimui ir kvalifikavimui, bet ir vėlesniam teismų sprendimų vykdymui, t. y. išieškojimui. Pagal bendrąją taisyklę asmeninės turtinės prievolės išieškomos iš asmeninio sutuoktinio turto, o sutuoktinių bendrosios turtinės prievolės – iš bendro sutuoktinių turto (CK 3.109 straipsnis). Lietuvos Aukščiausiasis teismas savo praktikoje laikosi pozicijos, jog „antstolis pats negali nustatyti sutuoktinių prievolės pobūdžio, todėl, nustatydamas turtą, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas, ir skolininkus (vieną ar abu sutuoktinius), antstolis turi vadovautis išieškojimo pagrindu esančių vykdytinų dokumentų nustatytais teisiniais faktais“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009).

Suvenodindama kasacinio teismo praktiką civilinėse bylose dėl išieškojimo pagal sutuoktinių prievoles plenarinė sesija yra išaiškinusi, kad „prievolės vykdymui iš bendro sutuoktinių turto būtina nustatyti prievolės pobūdį, t. y. ji yra asmeninė ar bendra (dalinė ar solidarioji), todėl tokios prievolės pobūdį ir galimybę išieškoti iš bendrosios jungtinės nuosavybės gali nustatyti tik teismas. Antstolio veiklos ribas visų pirma apibrėžia antstoliui nustatyta tvarka pateiktas vykdyti vykdomasis dokumentas. Vienas iš vykdomųjų dokumentų yra vykdomasis raštas, išduotas teismo sprendimo pagrindu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-114/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2009; 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-81/2010).

Apibendrinant, galima konstatuoti, jog tinkamas sutuoktinių prievolių rūšių identifikavimas bei atskyrimas leidžia ne tik efektyviai apginti tiek sutuoktinių, tiek kreditorių interesus, tačiau užtikrina ir sklandų prievolių vykdymo ir išieškojimo procesą.

Pasiūlymai

1. Siekiant teisinio aiškumo bei įgyvendinant savo ar kito sutuoktinio turto apsaugą nuo vieno iš sutuoktinių priimamų įsipareigojimų ar rizikos, rekomenduotina sutuoktiniams spręsti klausimą dėl vedybų ar turto pasidalijimo sutarties sudarymo, tai ženkliai palengvintų santuokoje įgytų prievolių indentifikavimą santuokos nutraukimo byloje.
2. Sudarant sandorius santuokos metu sutuoktiniams rekomenduotina aiškiai išreikšti ir įforminti savo valią dėl sandorių ir iš jų kylančių prievolių pobūdžio, tai vėliau užkirstų kelią teisiniams ginčams tiek tarp pačių sutuoktinių, tiek tarp sutuoktinių ir kreditorių.

Išvados

1. Sutuoktinių prievolės gali būti asmeninės arba bendros, o bendros – dalinės arba solidariosios. Bendrosios sutuoktinių turtinės prievolės gali būti solidariosios ir dalinės. Tik nustatius turtinės prievolės pobūdį, galima nustatyti, kas yra atsakomybės pagal turtinę prievolę subjektai – tik vienas sutuoktinis ar abu sutuoktiniai, taip pat galima atsakyti į klausimą, iš kokio turto (asmeninio ar bendro) turi būti vykdoma sutuoktinių turtinė prievolė.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas neįtvirtina bendrosios sutuoktinių atsakomybės pagal vieno iš jų prisiimtas prievoles principo. Bendrosiomis laikomos tokios sutuoktinių prievolės, kurios yra susijusios su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių,

tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintų, taip pat kitos šeimos interesais prisiimtos prievolės bei solidariosios sutuoktinių prievolės. Esant bendrosioms sutuoktinių prievolėms solidarioji sutuoktinių atsakomybė nepreziumuojama.

3. Teismai, tinkamai kvalifikuodami santuokos metu įgytų prievolių pobūdį, sudaro prielaidas sutuoktinių bei kreditorių interesų pusiausvyrai užtikrinti. Kilus ginčui dėl turinės prievolės pobūdžio, jį nustato teismas.
4. Tinkamas sutuoktinių prievolių rūšių identifikavimas bei atskyrimas leidžia ne tik efektyviai apginti tiek sutuoktinių, tiek kreditorių interesus, tačiau užtikrina ir sklandų prievolių vykdymo ir išieškojimo procesą. Tik teismo galutiniu sprendimu nustatytas prievolės pobūdis leidžia vykdymo procese atskirti turtą, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas, ir skolininkus (vieną ar abu sutuoktinius), kurie turi pareigą vykdyti prievolę.

Literatūra

1. Mikelėnas, V. (2002). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Justitia.
2. Mikelėnas, V. (2009). *Šeimos teisė*. Justitia.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas [CK]. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864, *Valstybės žinios*, Nr. 74-2262
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas [CPK]. 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743, *Valstybės žinios*, Nr. 36-1340
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-624/2003.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-35/2006.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-314/2006.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275/2007.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-410/2007.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-117/2009.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2009.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2009 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-229/2009.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2009 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2009.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija. 2010 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 3K-P-186/2010.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254/2010.
18. Kauno apygardos teismo teisėjų kolegija. 2021 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-16-273/2021.
19. Kauno apygardos teismo teisėjų kolegija. 2022 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1098-924/2022.
20. Klaipėdos apygardos teismo teisėjų kolegija. 2023 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-932-613/2023.
21. Šiaulių apygardos teismo teisėjų kolegija. 2024 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-78-368/2024.

DIVISION OF RESPONSIBILITIES IN DIVORCE CASES

Summary

The article analyses the concept of the obligations of the spouses, their legal nature and the problem of their division at the end of the marriage. The Civil Code of the Republic of Lithuania (hereinafter referred to as the Civil Code) establishes that spouses are responsible for different types of property obligations. Therefore, the proper qualification of the obligations of the spouses ensures the balance of the interests of both the spouses and the creditors when dividing the obligations at the end of the marriage. The research is relevant because the division of spouses' responsibilities, their identification, and their determination of their nature after divorce are among the main reasons for prolonged divorce cases. In order to both optimise the work of the courts and ease the burden of proof on litigating spouses, it is important to precisely identify the criteria for separating obligations acquired in marriage. During the investigation, it was established that after properly determining the nature of the property obligation, it is precisely determined who the subjects of responsibility under the property obligation are and from which property the obligation must be fulfilled. The research revealed that while dividing the obligations of the spouses, the proper formalisation of the will of the spouses when concluding agreements is of fundamental importance. Therefore, to achieve legal clarity and protect the assets of one or the other spouse from the obligations or risks assumed by one of the spouses, it is recommended that the spouses resolve the issue of concluding a marriage or property division agreement, which would significantly facilitate the identification of the obligations acquired during the marriage in the case of divorce. The methods used are analysis of legal acts, scientific literature sources, and court practice.

Keywords: obligations, nature of obligations, marriage, spouses

Informacija apie autorę

Kristina Imbrasienė. Kauno kolegijos Verslo fakulteto lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinė teisė, šeimos teisė, prievolių teisė.

El. pašto adresas: kristina.imbrasiene@go.kauko.lt